

RERUM NOVARUM

Encyklika papeže Lva XIII.

o dělnické otázce

z 15. května 1891

Předmluva

Dne 15. května 1891 vydal papež Lev XIII. dlouho očekávanou první sociální encykliku Rerum novarum, již církev zaujala oficiální stanovisko k sociální otázce.

Rakušan prof. dr. Johannes Schasching, SJ, který 25 let přednášel na Gregoriánské univerzitě v Římě, studoval tajné vatikánské archivy a zjistil, že encyklika měla vyjít 10. května 1891, ale vyšla až 15. května. Papež viděl řešení dělnické otázky na třech úrovních: státu, svépomocných organizací a církve. Z vnuknutí Ducha svatého však toto pořadí změnil. (Encykliku proto vydal později, než původně zamýšlel.) Církev nemůže ponechat svět práce státu, ale musí mu věnovat prvořadou pozornost, neboť to je jejím posláním, plynoucím z evangelia. Proto v definitivním znění stojí: na úrovni církve, státu a svépomocných organizací.

Encyklika Rerum novarum znamená nový počátek sociálního učení církve. Krátce to lze formulovat takto:

1. Církev si uvědomuje, že průmyslovou revolucí vzniká nový typ společnosti, který od církve žádá, aby v ní byla přítomna novým způsobem. Její sociální nauka bude muset odpovídat této nové skutečnosti a církev bude muset vybudovat nové formy sociálního jednání, které budou odpovídat novým formám vykořisťování.
2. Církev si uvědomuje, že v moderní průmyslové společnosti vzniká na jedné straně na základě výrobních prostředků obrovská moc a na druhé straně obrovská závislost dělnické třídy na této moci. Zde je nutně zapotřebí pořádající moci státu ve smyslu právním i sociálním.
3. Poněvadž však církev má spoluodpovědnost za člověka, nemůže ho ponechat jen na pospas státu; požaduje proto spoluodpovědnost ode všech, kdo se účastní hospodářského procesu.

Tato encyklika ukázala zásadní směr dalšího vývoje sociální nauky církve. Církví se podařilo odpoutat se od předprůmyslové, zemědělsko-řemeslnicky a stavovsky utvářené společnosti a zaujmout místo v nastupující průmyslové společnosti. Encyklika byla směhlým a prozíravým

gestem a odpovědí na problémy průmyslové revoluce. Je to základní dokument sociální nauky a všechny pozdější sociální encykliky se na něj zákonitě odvolávají.

Naléhavý hlas encykliky Rerum novarum se setkával s různými ohlasy. Hierarchie katolické církve přijala encykliku velmi rozpačitě. Biskupové v mnoha zemích byli politicky silně spjati s tradičními monarchiemi a nevyvinuli iniciativu k realizaci nové encykliky, protože se domnívali, že sociálně-politické záležitosti nepatří do kompetence církve.

Encyklika neoslovila ani většinu dělnictva, zato měla velký ohlas u mladých kněží, jak ostatně dosvědčují slova blahoslaveného Adolfa Kolpinga, původně ševcovského tovaryše, později kněze a zakladatele Spolku katolických tovaryšů: "Kdo by se měl ujmout dělníků, ne-li kněží, kteří pocházejí z lidu a jsou Bohem povoláni šířit víru a vychovávat lid. Kněží znají lid nejlépe, jsou nezávislí a mohou se svého úkolu zhostit osobním odevzdáním a obětováním. "

Obsah

Předmluva

Naléhavá nutnost řešit dělnickou otázku

Socialismus problémy dělníků neřeší

Bez náboženství a církve není řešení možné

Úloha státu

Úloha svépomocných organizací

Závěr

Důstojní bratři,

pozdrav a apoštolské požehnání!

Naléhavá nutnost řešit dělnickou otázku

1. Dychtění po novotách již dlouho zneklidňuje státy; bylo proto přirozené a nezbytné, že se snaha o změny přesunula z oblasti politiky na příbuzné pole hospodářské.

Napomáhala tomu řada příčin: nový rozmach průmyslu vlivem zdokonalení technických prostředků a nových způsobů výroby; změny ve vzájemných vztazích mezi zaměstnavateli a zaměstnanci; hromadění majetku v rukou nepatrného počtu lidí a nedostatek v širokých vrstvách; vzrůst důvěry dělníků ve vlastní síly a jejich živější vzájemný styk; upevnění jejich organizace a mimoto pokles mravnosti. To vše vyvolalo sociální konflikt, před nímž stojíme.

O jak velké věci v tomto zápase běží, je patrné z toho, že lidé jsou udržováni v napětí a ve vzrušeném očekávání; z toho, že tato otázka zaměstnává učence, je předmětem porad odborníků, lidových schůzí, uvažuje se o ní mezi zákonodárci i ve vládních radách, takže není žádná jiná věc tak významná, aby se jí lidé obírali s větším zájmem.

A protože neseme odpovědnost za zájmy církve a za obecné blaho – jako jsme to dělali i jindy, ctihodní bratři, když jsme vydávali okružní listy o politické moci, o lidské svobodě, o křesťanském státním zřízení a o jiných podobných otázkách, tak jak se nám to zdálo nutné, aby se čelilo mylným názorům – stejně a z týchž důvodů pokládáme za vhodné tak učinit, i pokud jde o dělnickou otázku. Tohoto předmětu jsme se sice již příležitostně dotkli vícekrát, avšak svědomitost v apoštolském úřadu přikazuje, abychom v tomto listě zvláštním způsobem a výslovně projednali celou tuto otázku tak, aby vynikly jasně zásady, pomocí nichž by se spor rozřešil, jak si to žádá pravda a spravedlnost.

Je to otázka plná obtíží a nebezpečí. Je totiž obtížné určovat práva a povinnosti ve vzájemném poměru mezi zámožnými a proletáři, mezi těmi, kdo propůjčují kapitál, a těmi, kteří poskytují svou práci. A nebezpečný je tento spor proto, že ho na všech stranách zneužívají radikálové a vychytralí lidé k tomu, aby zmátli správný úsudek, a tak lid štváli a pobuřovali.

2. Je zřejmé a obecně se to uznává, že dělnictvu v jeho smutném postavení je potřeba poskytnout pomoc. Neboť když byly v minulém století zrušeny staré cechy a jejich místo nenahradila žádná jiná ochranná opatření, dále když bylo z veřejných zařízení i ze zákonů vypuštěno zděděné náboženství, dělníci, opuštěni a bez ochrany, byli vydáni nesvědomitosti zaměstnavatelů a nezřízené ziskuchtivosti. Celé zlo ještě zhoršila bezohledná lichva, která byla sice už jednou církví odsouzena, ale hrabiví a ziskuchtiví lidé se jí pod různými formami dopouštějí stále. K tomu přistupuje i to, že výroba a obchod se soustředily v rukou snad jen několika lidí, takže malá hrstka boháčů vložila téměř otrocké jho na nesmírné množství proletářů.

Socialismus problémy dělníků neřeší

3. Aby se odpomohlo tomuto zlu, socialisté, podnítivše nenávisť chudých proti bohatým, prohlašují, že se má soukromé vlastnictví zrušit a místo toho z majetku jednotlivců učinit společný majetek všech a že by jej spravovali ti, kdo stojí v čele obcí nebo států. Takovým převodem majetku od soukromých osob na společnost se může podle jejich názoru vyléčit nynější nesnesitelný stav, protože se jmění i výhody rozdělí rovnoměrně mezi občany.

Avšak jejich plán je naprosto nezpůsobilý tento rozpor úspěšně vyřešit; dokonce by znamenal pro dělnické vrstvy poškození. Mimoto je nespravedlivý, protože se dopouští násilí na zákonných majitelích. Vnáší zmatek do života států tím, že ukládá státní moci úkoly, které jí nepřísluší.

4. Dá se snadno poznat, že vlastním důvodem, proč se ujímají práce ti, kdo vstupují do nějakého výdělečného povolání, a účelem, k němuž především přihlížejí, je snaha opatřit si výdělek a tento výdělek vlastnit jako soukromý majetek. Neboť přenechává-li kdo své síly a svou píli jinému, přenechává mu je za tím účelem, aby si opatřil statky, které potřebuje ke své výživě a slušné existenci; je tedy jeho cílem domoci se opravdového a dokonalého práva. Nejen požadovat mzdu, nýbrž i uložit ji tak, jak by chtěl. Uskrovněval-li se tedy ve výdajích a takto si sám něco ušetřil a ovoce své šetrnosti – aby si je mohl tím bezpečněji zachovat – uložil tak, že si zakoupil pozemek, není takový pozemek ničím jiným než vlastně mzdou v jiné podobě. Proto zakoupený pozemek bude jeho majetkem právě tak jako mzda, kterou dostal za práci. V tom tedy záleží – to lze snadno pochopit – vlastnictví statků movitých i nemovitých.

Socialisté tedy tím, že chtějí jmění jednotlivců převést na společnost, zhoršují postavení všech dělníků, protože tím, že je zbavují možnosti ukládat mzdu, olupují je o naději a možnost, že by si mohli rozmnožit rodinný majetek a zlepšit své postavení.

5. Ale co více: nabízejí lék, který je ve zřejmém rozporu se spravedlností, protože právo mít soukromý majetek je člověku dáno od přirozenosti.

V této věci je skutečně nesmírný rozdíl mezi člověkem a zvířetem. Neboť zvířata se neřídí sama, nýbrž řídí je a ovládá dvojí přirozený pud. Pudy v nich jednak udržují schopnost jednat a účelně vedou k rozvoji jejich síly, jednak v nich také probouzejí jednotlivá hnutí a určují je. Jeden pud vede zvířata k tomu, aby zachovala sebe a svůj život, druhý k tomu, aby zachovala svůj druh. Obojího cíle pohodlně dosahují tím, že používají těch věcí, které zde právě jsou; a nemohla by se dostat dále, protože je vedly jen smysly a jimi postřehnutelné konkrétní předměty.

Docela jiná je přirozenost lidská. Má v sobě úplnou a dokonalou mohutnost přirozenosti živočišné, a proto je určena člověku po této stránce – právě tak jako je údělem všech živočichů, aby používali hmotných statků. Avšak přirozenost živočišná, i kdyby ji měl v míře sebevětší, zdaleka ještě není celou přirozeností člověka, dokonce jen její nižší stránkou, a má vyšším stránkám přirozenosti sloužit a poslouchat je. To, co je naší zvláštní a vynikající předností, co člověka činí člověkem a co působí, že se podstatně liší od zvířat, je mysl či

rozum. A poněvadž ze všech živočichů jediný člověk jest obdařen rozumem, je nezbytné přiznat člověku statky nejen v tom smyslu, aby jich používal – to je společné všem živočichům, nýbrž aby byl jejich stálým a trvalým vlastníkem, a to nejen těch statků, které se spotřebují používáním, nýbrž i těch, které se používáním nespotřebují.

6. To se jeví ještě zřetelněji, pozorujeme-li lidskou přirozenost důkladněji. – Vždyť člověk svým rozumem obsáhne nesčetné věci a s věcmi přítomnými sdružuje v duchu i věci budoucí; člověk je dále sám pánem svého jednání. Proto v rámci věčného zákona, podřízen jsa moci Boží, jež vše s velkou prozřetelností řídí, spravuje se člověk sám svou prozíravostí a svým rozhodováním; a tak je v jeho moci, aby si vyvolil věci, které považuje za nejzpůsobilejší, aby se s jejich pomocí postaral o sebe nejen pro přítomnost, nýbrž i pro budoucnost. Z toho plyne, že člověk má mít vlastnické právo nejen na pozemské plody, nýbrž i na půdu, poněvadž vidí, že zemská úroda mu skýtá věci nezbytné pro budoucnost. Neboť u každého člověka se potřeby takřka stále vracejí; dnes je ukojíme, zítra se ozývají důrazně znova.

Proto musela příroda dát člověku něco trvalého a stálého, odkud by se mohly potřebné statky pobírat stále znova. Ale takto trvale nedovede statky poskytovat nic než země se svou úrodou.

A není důvodu, proč by se péče převáděla na stát. Vždyť člověk je starší než stát; proto musil mít právo na uhájení života a těla ještě dříve, než se vytvořil nějaký stát.

7. Že však Bůh odevzdal k užívání zemi veškerému lidskému pokolení, to není popřením soukromého vlastnictví. Neboť říká se sice, že Bůh dal zemi lidstvu jako takovému; tím se však nemyslí, že by byl Bůh ustanovil, aby všichni bez rozdílu společně byli jejími vlastníky; myslí se tím, že sám nikomu neurčil část k vlastnění, přenecháváje snaživosti lidí a státním zřízením, aby provedli rozdělení majetku. Ostatně země, jakkoliv rozdělená mezi jednotlivce, nepřestává sloužit společnému užítku všech, poněvadž není člověka, který by nebyl živ z toho, co poskytuje půda. Kdo jsou bez majetku, nahrazují to prací; takže lze právem tvrdit, že všeobecnou cestou k opatření prostředků na živobytí je práce, kterou člověk koná buď na své půdě, nebo v nějakém jiném povolání, jehož mzda však koneckonců přichází jen z mnohotvárných plodů země a je za ně směňována. Práce učinila člověka vlastníkem pozemku.

Z toho opět vyplývá, že soukromé vlastnictví je ve shodě s přirozeným řádem. Neboť země sice skýtá velmi štědře to, co je nezbytné k zachování života a pro potřeby kulturní, půda by je však nemohla skýtat sama od sebe bez lidského obdělávání a péče. Když chce člověk získat statky přírodní, musí vynakládat rozum a tělesné síly: takto spojuje se svou osobností tu část hmotné přírody, kterou sám obdělal, v níž zanechal jakýsi otisk podoby své osoby; takže je úplně správné, náleží-li mu ta část jako jeho vlastnictví, a nesmí-li nikdo nijak poškozovat jeho právo.

8. Důkazní síla těchto důvodů je tak průzračná, že se zdá neuvěřitelné, že s tím někteří lidé nesouhlasí a vracejí se k zastaralým názorům; přiznávají jednotlivci, že smí pozemek používat a přivlastňovat si různé plody půdy, ale naprosto mu upírají vlastnické právo na pozemek, na němž si vybudoval stavení, nebo na půdu, kterou obdělal. Když toto popírají, nevidí, že takto bude člověk oloupen o plody své práce. Vždyť půda podstatně mění svou povahu, když je zemědělcovou rukou obdělána a podmaněna jeho dovedností; z lesní půdy se stává půda orná,

z půdy neplodné výnosná. Avšak toto zlepšení tkví také v půdě samé a je s ní promísené tak, že se z největší části nijak nedá od ní oddělit. Strpí však spravedlnost, aby se někdo zmocnil a používal toho, na čem jiný v potu tváře pracoval? Účinky jsou za příčinou, která je způsobila; je tedy správné, aby plody práce náležely těm, kdo pracovali.

Proto právem veškeré lidstvo, když bedlivě pozoruje přirozenost, aniž se dá ovlivnit odchýlnými názory několika málo lidí, nalézá v samém přirozeném zákoně základ rozdělení statků. Praxí všech věků posvětilo soukromé vlastnictví, protože je v plném souladu s lidskou přirozeností a napomáhá k pokojnému a klidnému soužití.

A občanské zákony, které – pokud jsou spravedlivé – čerpají svou závaznou moc ze samého přirozeného zákona, potvrzují to právo, o němž mluvíme, a chrání je i donucovacími prostředky.

Toto právo schválila i autorita zákonů Božích, které co nejdůrazněji zapovídají třeba jen pouhou žádost po cizím majetku: "Nepožádáš manželky bližního svého; ani domu, ani pole, ani služebné, ani vola, ani osla a vůbec ničeho, co jeho jest."^[1]

9. Taková práva však, která přísluší jednotlivcům, vystupují ještě důrazněji, když je patrné, že jsou úzce spjata s lidskými povinnostmi v soužití rodinném a že jsou na jejich podporu.

Není o tom pochybnosti: při volbě životního stavu mají jednotliví lidé moc a svobodnou vůli vybrat si, zda se chtějí řídit buď radou Ježíše Krista o panenství, či vzít na sebe závazky manželské. Žádný lidský zákon nemůže člověku odnímat přirozené a původní právo na manželství a nějak omezovat hlavní účel manželství, hned na počátku stanovený Boží autoritou: "Plodte a množte se."^[2] Hle, to je rodina, domácí společnost, sice maličká, ale přece pravá společnost, a to starší než kterýkoli stát; musí mít proto určitá vlastní práva a povinnosti, které jsou plně nezávislé na státě. Dokázali jsme tedy, že lidem jakožto jednotlivcům je od přírody dáno právo vlastnické. Je nutné, aby toto právo bylo převedeno i na člověka, pokud je hlavou rodiny; dokonce je toto právo tím mocnější, čím rozsáhlejší je okruh úkolů lidské osobnosti v životě rodinném.

10. Je přesvatým zákonem přirozeným, aby otec poskytl výživu a všeliké vzdělání dětem, které zplodil; a sama přirozenost jej vede ještě i k tomu, aby pro své děti – které přece jsou obnovením a jakoby prodloužením otcovy osobnosti – získal a přichystal potřebné prostředky, aby se mohly slušně uhájit proti neštěstí v dalším životě, v němž se tají tolik nejistoty. Toho však nemůže dosáhnout jinak, než vlastní-li jmění, přinášející užitek, který by odkázal jako dědictví svým dětem.

Jak stát, tak i rodina je, jak jsme se již o tom zmínili, v pravém slova smyslu společností, která je řízena svou vlastní mocí, to jest otcovskou. Proto rodina – ovšem v mezích, které jsou určeny jejím vlastním účelem – má přinejmenším stejná práva jako stát při volbě a používání prostředků, jež jsou pro ni nezbytny k existenci a spravedlivé svobodě. Řekli jsme "přinejmenším stejná", protože rodina i pojmově i dějinně je dříve než stát, a proto též její práva a úkoly byly dříve a jsou přirozenější než práva a úkoly společnosti občanské.

Kdyby však občané a rodiny, sdruživše se ve společnost, nalézali ve státě místo pomoci překážku, místo ochrany zkrácení práv, pak by se museli lidé od společností spíše odvracet, než si jí žádat.

11. Je tedy velkým a nebezpečným omylem chtít, aby státní moc libovolně zasahovala až do nejvnitřnějšího lůna rodiny. Jistě, kdyby se snad některá rodina octla v krajních těžkostech a v bezradnosti, takže by si z nich sama nijak nedovedla pomoci, pak je v pořádku, když veřejná moc odpomáhá takové veliké nouzi; neboť jednotlivé rodiny jsou jakousi částí státu. A rovněž kdyby někde uvnitř rodinných zdí došlo k těžkým porušením vzájemných práv, ať veřejná moc zjedná každému jeho právo: neboť v takovém případě nestrhuje stát na sebe práva občanů, ale zabezpečuje je a posiluje spravedlivou a povinnou ochranou. Na tom však musí ti, kdo řídí státy, přestat; přirozený zákon nedovoluje jít za tyto hranice. Otcovská moc je takového druhu, že nesmí být státem ani zničena, ani pohlcena, protože má též původ a zdroj jako sám lidský život. "Děti jsou jakousi částí otce a jakoby rozšířením otcovy osobnosti, a chceme-li se vyjádřit přesně, nestávají se děti členy státu a nemají v něm účast samy o sobě, ale prostřednictvím rodiny, ve které se zrodily. A právě proto, že děti jsou přirozeně jakousi částí otce ... podléhají péči rodičů, dokud nejsou schopny užívat samy svou svobodnou vůli."^[3]

Když tedy socialisté pomíjejí péči rodičů a zavádějí péči státní, jednájí proti přirozené spravedlnosti a rozvracejí pevné rodinné svazky.

12. I když však odhlédneme od spravedlnosti, je stejně až příliš jasné, jaké by odstraněním soukromého vlastnictví vznikly ve všech vrstvách společnosti změny a zmatky a jaké by z toho vyplynulo tvrdé a odporné otroctví občanů. Otevřely by se dokořán brány k vzájemné nevraživosti, řevnivosti a nesvárům. Podnikavosti a přičinlivosti jednotlivců by se tím odňaly účinné podněty, a tak by nutně vysychaly samy zdroje bohatství. Domnělá vysněná rovnost by nebyla ničím jiným než stejnou bídou a stejně nedůstojným postavením všech bez rozdílu.

Z toho všeho je jasné, že zásadní požadavek socialismu, aby se majetek stal společným, je nutně zcela odmítnout. Tento požadavek škodí dokonce i těm, jimž má pomoci; přičiní se přirozeným právům jednotlivců a rozvrací poslání státu i obecný pokoj.

Platí tedy závěrem: Když se chce lidu pomoci, musí při tom platit jako základní zásada, že soukromé vlastnictví musí zůstat nedotknutelné. Když jsme stanovili toto, vysvětlíme, kde je třeba hledat potřebný lék.

Bez náboženství a církve není řešení možné

13. S důvěrou a s plnou oprávněností přistupujeme k projednávání tohoto předmětu, neboť běží o otázku, jejíž řešení se pravděpodobně nenajde bez pomoci náboženství a církve. Protože však jsme strážci náboženství a byla nám svěřena správa duchovních statků, které jsou v moci církve, pak kdybychom mlčeli, nutně by to vyvolávalo dojem, že jsme zanedbali svou povinnost.

Tato nesmírně důležitá otázka vyžaduje také práci a úsilí i jiných činitelů: máme na mysli vlády států, zaměstnavatele a lidi bohaté, ale i proletáře, o jejichž zájmy se jedná. Přece však

se vším důrazem tvrdíme, že všechno lidské snažení bude marné, bude-li při tom odmítnuta církev.

Neboť církev čerpá z evangelia nauku, s jejíž pomocí může být spor urovnán nebo aspoň určitě zmírněn tak, že ztratí své ostří. Církev se rovněž snaží nejen poučovat, ale svými příkázáními řídit i život a mravy jednotlivců. Snaží se také neustále zlepšovat postavení dělníků mnoha velmi užitečnými zařízeními; trvá na tom, aby lidé všech stavů spojili své síly a snažení k tomu, aby se zájmům dělníků co nejlépe napomáhali; a soudí, že se k tomu má použít i zákonů a státní správy, ovšem rozumným způsobem.

14. Na prvním místě je třeba prohlásit, že se musíme smířit s postavením člověka tak, jak je. To znamená, že v občanské společnosti není naprostá rovnost možná. Socialisté to sice zkoušejí, ale je to všechno marný zápas proti přirozenosti. Neboť už od přirozenosti jsou mezi lidmi veliké a četné rozdíly; nemají všichni stejné nadání ani přičinlivost, ani zdraví, ani sílu. Přirozeným důsledkem nevyhnutelných rozdílů v těchto věcech je nerovnost majetku. A tento stav je dobrý a výhodný pro potřeby jednotlivců i pro zájmy společnosti. Neboť k tomu, aby se opatřily všechny potřeby, vyžaduje si společný život různé schopnosti a různé úkoly; a k plnění těchto úkolů pohání lidi právě nerovnost životního postavení.

Pokud jde o tělesnou práci, ani ve stavu nevinnosti by člověk nebyl zůstal úplně bez práce. Avšak práci, kterou by si člověk tehdy přál svobodně pro radost, byl po pádu na usmíření za spáchanou vinu donucen vykonávat z nezbytnosti a pociťuje její namáhavost. "Zlořečená buď země kvůli tobě, s námahou se z ní budeš živit po celý svůj život."^[4]

A podobně nevymizí ani ostatní strasti na světě, poněvadž zla, jež jsou následkem hříchu, jsou bolestná, tvrdá a obtížná; a není vyhnoutí, doprovázejí člověka až do konce života. A tak bolest a utrpení jsou lidským údělem, a kdyby lidé zkoušeli a podnikali všechno, přece se jim žádným uměním nepodaří vymýtit z lidské společnosti tyto útrapy úplně. Prohlašují-li někteří, že to dovedou, slibují-li ubohému lidu život bez jakékoli bolesti a strasti, život oplývající pokojem a nepřetržitými rozkošemi, podvádějí jej a klamou. Z toho jednou vypuknou zla ještě větší, než jsou nyní. Nejlépe je dívat se na věci tak, jak jsou, a současně jinde hledat, jak jsme řekli, vhodný lék proti obtížím.

15. V otázce, o které mluvíme, je však největším zlem předstírání, že obě třídy jsou k sobě navzájem nutně v nepřátelském poměru, jako by příroda rozhodla, aby se zámožní lidé a dělníci v houževnatém souboji vzájemně potírali. To je úplně v rozporu s rozumem i pravdou. Pravda naopak je, že jako v těle tvoří různé údy shodu a ve složení tělesných funkcí vzniká vyrovnanost a harmonie, právě tak ve státě příroda zařídila, aby ty dvě třídy žily spolu ve svornosti a aby mezi nimi panovala vyrovnanost a rovnováha. Rozhodně potřebuje jedna třída druhou; kapitál nemůže být bez práce, ani práce bez kapitálu. Svornost vytváří řád a krásu věcí, naopak ze stálého zápolení nutně povstává surovost a zmatek. Aby tedy byl tento zápas odstraněn a aby byly přeřaty dokonce i jeho kořeny, k tomu má podivuhodnou sílu, a to mnohotvárnou, křesťanství.

16. Především: veškerá nauka náboženská, jejímž vykladačem a strážcem církev je, může účinně upravovat poměr mezi bohatými a proletáři a sjednocovat je tím, že vede neustále obě třídy k plnění vzájemných povinností, hlavně těch, které se týkají spravedlnosti.

Následující povinnosti se týkají proletáře a dělníka: má úplně a věrně plnit to, co bylo svobodně a v mezích spravedlnosti dojednáno pracovní smlouvou; nemá působit žádné škody na majetku, ani urážet osobně zaměstnavatele; i při hájení svých zájmů se má chránit násilím a nedopouštět se nikdy vzpoury; nemá se spojovat se špatnými lidmi, kteří před ním kouzlí nespílitelné naděje a slibují mu hory doly; následkem bývá příliš pozdní lítost a majetkové pohromy.

Povinnosti týkající se majetných a zaměstnavatelů: nesmějí považovat dělníky za otroky; je spravedlivé, aby měli v úctě jejich lidskou důstojnost, která je křesťanstvím povznesena na ještě vyšší stupeň. Výdělečná práce, jak říká přirozený rozum i křesťanská filozofie, není člověku k hanbě, nýbrž ke cti, protože mu poskytuje čestnou možnost opatřit si živobytí. Skutečnou hanbou a nelidskostí však je vykořisťovat lidi kvůli zisku, pokládat je jen za jakési zboží a cenit u nich pouze zdatnost svalů a tělesnou sílu. Prikazuje se též brát ohled na náboženské a duchovní dobro dělníků. Proto je povinností zaměstnavatele zařídit, aby měl dělník ve vhodnou dobu volno pro náboženské úkony; aby nebyl vystavován svodům a pokušením ke hříchu a aby nebyl nějakým způsobem odváděn od péče o rodinu a od šetrnosti. Také se nesmí dělníkům ukládat více práce, než mohou snést jejich síly, a ani taková práce, která je v rozporu s jejich věkem a pohlavím.

17. Mezi nejdůležitějšími povinnostmi zaměstnavatele je, aby dával každému, co mu podle spravedlnosti patří. Má-li se stanovit mzda skutečně spravedlivě, je nutno přihlížet k více okolnostem: všeobecně však ať mají bohatí a zaměstnavatelé na paměti, že utlačovat pro svůj zisk nuzné a ubohé a těžit z cizí bídě je těžkým proviněním proti Božím zákonům i lidskému právu. Ošidit však někoho o povinnou mzdu je velkým hříchem, který svolává svým křikem k pomstě hněv z nebe: "Ale mzda, o kterou jste ošidili ... ta mzda křičí a křik vašich ženců pronikl k sluchu Pána zástupů."^[5] Konečně ať se bohatí lidé pečlivě vystříhají toho, aby chudým nějak škodili na majetku násilím, lstí nebo lichvářskými úroky; a to tím spíše, že chudí nemají dost prostředků, aby se proti křivdám a bezmocnosti nějak bránili; jejich majetek proto musí být pokládán za o to posvátnější, oč je nuznější.

Kdyby se zachovávaly tyto zákony, nestačilo by to snad už samo k tomu, aby byly odstraněny příčiny boje?

18. Ale církev, která putuje ve stopách učitele a vůdce Ježíše Krista, sleduje ještě vyšší cíl: prikazuje ještě něco dokonalejšího a snaží se o to, aby obě třídy navzájem sblížila a spřátelila.

Nemůžeme pravdivě poznávat a hodnotit pozemské věci, nemáme-li na zřeteli jiný, nesmrtelný život. Kdybychom si totiž odmysleli posmrtný život, zmizel by okamžitě pravý pojem mravní povinnosti a veškeré pozemské bytí by se ztratilo v tajemnu nepřístupném jakémukoli lidskému zkoumání. Ta pravda, kterou nám napověděla již sama příroda, je křesťanským článkem víry, o který se opírá všecek smysl a učení náboženství jako o svůj nejpevnější základ: že totiž tehdy vpravdě budeme žít, až odejdeme z tohoto světa.

Neboť Bůh nestvořil člověka pro tato časná pomíjející dobra, nýbrž pro dobra nebeská a věčná, a zemi nám dal jako místo vyhnanství, nikoli jako místo trvalého pobytu. Můžeš mít v bohatství a v jiných věcech, které se nazývají dobro, přebytek nebo nedostatek; pro věčnou blaženost na tom nezáleží; záleží však nesmírně mnoho na tom, jak těch věcí používáš. Ježíš Kristus svou "hojnou spásou" neodstranil různé strasti, z nichž je takřka spředen pozemský život, nýbrž proměnil je v pobídky ke ctnostem a v příležitost k zásluhám: takže ani jediný člověk nemůže dosáhnout věčné odměny, jestliže nekráčí v krvavých šlépějích Kristových. "Když vytrváme, budeme s ním i kralovat."^[6] Tím, že Kristus vzal dobrovolně na sebe práce a útrapy, podivuhodně zmírnil krutost útrap a prací; a ulehčil snášení bolestí nejen svým příkladem, nýbrž i svou milostí a tím, že nám dal naději na nehynoucí odměnu: "Neboť nynější lehké břemeno utrpení zjednává nám nad každou míru věčnou tíhu slávy."^[7]

A tak lidem bohatým se dostává napomenutí, že bohatství není zajištěním proti bolestem a že ani jinak nenapomáhá k blaženosti v životě věčném, nýbrž že je spíše na překážku^[8] a že nezvyklé hrozby Ježíše Krista mají vlévat bohatým bázeň^[9], že s největší přisností musejí jednou Bohu Soudci skládat účty z toho, jak používali svých statků.

19. O tom, jak se má majetku používat, platí zásady vznešené a nanejvýš důležité. Lidská moudrost je vytušila v hrubých obrysech; církve však je zřetelně a dokonale vyslovila a svým vlivem působí, že jsou tyto zásady nejen přijímány rozumem, ale že se prosazují i v životě a praxi. Základem toho učení je, že se rozlišuje mezi spravedlivým vlastnictvím majetku a jeho spravedlivým používáním.

O něco výše jsme viděli, že soukromé vlastnictví, majetek, je přirozeným právem člověka a že toho práva používat, zvláště v životě společnosti, je nejen dovoleno, nýbrž naprosto nutno. "Je dovoleno," praví sv. Tomáš, "aby člověk měl soukromý majetek. A je to také nezbytné pro lidský život."^[10]

Když se však ptáme, jak se má statků používat, církve bez jakýchkoli rozpaků odpovídá: "Pokud se toho týká (totiž užívání statků), nemá člověk vnější statky vlastnit tak, jako by byly jen a jen jeho, nýbrž jako by byly společné, totiž tak, že z nich ochotně uděluje lidem v nouzi. Pročež apoštol píše: 'Bohatým tohoto světa prikazuji, aby byli štedří, sdílní.'^[11] Nikomu se zajisté nenařizuje, aby rozdával z toho, čeho nutně potřebuje pro sebe a pro svou rodinu; ani nemusí dávat jiným ty statky, které sám potřebuje, aby mohl být živ slušně a přiměřeně svému stavu: "neboť nikdo není povinen být živ nepřiměřeným způsobem"^[12]. Když však takto již bylo postaráno o to, co je potřebné a stavu přiměřené, je povinností z přebytku přispívat nuzným. Co přebývá, dejte jako almužnu.^[13] Není to – vyjma případy krajní nouze – povinností spravedlnosti, ale křesťanské lásky, proto nemůže být vymáhána cestou soudní. Ale vyšší než lidské zákony a soudy je zákon a soud Krista Boha, který mnoha způsoby doporučuje zvyk prokazovat dobrodiní: "Blaženější je dávat, než dostávat"^[14]; a dobročinnost prokázanou nebo odepřenou chudým bude soudit právě tak, jako kdyby byla bývala prokázána nebo odepřena jemu: "Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali."^[15]

Smysl této nauky je stručně tento: komu se z Božího dobrodiní dostalo většího množství statků, ať již tělesných a vnějších, ať již darů ducha, dostalo se mu jich k tomu účelu, aby jich

používal k svému zdokonalení, ale též k tomu, aby jich využíval jako dobrý služebník Boží prozřetelnosti k prospěchu ostatních. "Kdo má dary ducha, nesmí mlčet; kdo má hojnost statků, ať neochabuje v milosrdné dobročinnosti; kdo se živí prací svých rukou, ať užívá své dovednosti také k užítku bližních."^[16]

20. Ty však, kteří hmotné statky postrádají, církev učí, že chudoba podle soudu Božího není hanbou a že se člověk nemá stydět, když si živobytí opatřuje prací. A to potvrzuje skutkem Kristus Pán, který pro spásu lidí "ačkoli bohatý, stal se chudým"^[17], a ačkoli byl Syn Boží a sám Bůh, přece se chtěl zdát synem tesaře a chtěl být za něj považován: dokonce se nezdráhal ztratit značnou část svého života při řemeslnické práci. "Copak to není ten tesař, syn Mariin?"^[18]

Když se díváme na tento božský příklad, pak snáze chápeme, že pravá lidská důstojnost a vznešenost záleží v mravnosti, to jest ve ctnosti; ctnost však že je společným majetkem všech smrtelníků; té mohou dosáhnout stejně lidé vysokého postavení i lidé nízcí, boháči i chudáci; a že odměna věčné blaženosti nebude udělena za nic jiného než za ctnost a zásluhy, ať se již najdou u kohokoli. Dokonce se zdá, že Bůh sám je více nakloněn lidem trpícím; neboť Ježíš Kristus nazývá chudé blaženými^[19], s nesmírnou láskou zve k sobě ty, kdo pracují a mají zármutek, aby je potěšil^[20]; zahrnuje zvláštní láskou ty, kdo jsou nejubožejší a kdo jsou pronásledováni křivdami.

Vědomí těchto skutečností dokáže u bohatých potlačit domýšlivost a pýchu a pozvednout skleslost lidí žijících v útrapách: jedny přivádí k povolnosti a druhé ke skromnosti. Tak se zmenšuje propast lakomství a pýchy a dosáhne se snadno toho, aby si lidé obou skupin v jednotě podali ruce.

21. Budou-li však lidé poslušni křesťanských přikázání, spojí je navzájem nejen přátelství, ale také bratrská láska. Neboť ucítí a pochopí, že všechny lidi bez výjimky stvořil jeden společný otec Bůh, že všichni směřují k témuž cíli, jímž je Bůh sám, který jediný může udělit dokonalou a naprostou blaženost lidem i andělům. Pochopí též, že byli všichni stejně vykoupeni z dobroty Ježíše Krista a povýšeni k důstojnosti dětí Božích a že jsou skutečně spojeni bratrskými svazky jak mezi sebou, tak i s Kristem Pánem, "prvním z mnoha bratří" (Řím 8,29). Pochopí dále, že statky přirozené a dary milosti Boží jsou společné a bez rozdílu majetkem veškerého lidského pokolení a že z nebeských statků bývá vyděněn jenom nehodný. "Jsme-li však děti, jsme i dědici: dědici Boží a spoludědici Kristovi."^[21]

To jsou povinnosti a práva, které hlásá křesťanská filozofie. Není z toho zřejmé, že by za velmi krátkou dobu ustaly všechny spory, kdyby tyto zásady platily v občanském životě?

22. Církev se nespokojuje tím, že by jenom ukázala cestu, jak nalézt vyléčení, ale nabízí a podává lék. Všemi silami se totiž přičiňuje o to, aby v duchu svých přikázání a učení lidí vychovala a vzdělala: snaží se, aby léčivé vody této nauky rozvedla pomocí biskupů a kněží do co nejširší oblasti. Chce dále proniknout smýšlení a působit na vůli, aby se lidé nechali řídit a vést Božími příkazy. A právě v tomto působení, které je zásadní a nejvýš důležité, protože na něm vše záleží a v něm je klíč k celému problému, může nejvíce dokázat pouze církev. Neboť prostředky, které k působení na lidi používá, byly jí propůjčeny právě pro tento

účel Ježíšem Kristem a mají v sobě účinnost, kterou do nich vložil Bůh. Jenom tyto prostředky dokáží úspěšně proniknout do nejskrytějších záhybů srdce a přimět člověka, aby uposlechl povinnosti, ovládal hnutí žádostivosti, miloval Boha a bližního zvláštní a nejvyšší láskou a odhodlaně překonával všechny překážky bránící rozvoji ctnosti.

Stačí si trochu připomenout příklady z minulosti. Uvádíme skutečnosti, o kterých není pochyb: že občanská společnost byla až do základů obnovena křesťanskými zásadami, že těmito silami obnovy se lidstvo povzneslo na vyšší úroveň a bylo dokonce zachráněno před zánikem a že dospělo k takovému pokroku, jakého dříve nikdy nedosáhlo a jenž nebude překonán ani v následující budoucnosti. Konečně že Ježíš Kristus je zdrojem a cílem těchto dobrodiní; z něho vše vyšlo a k němu se musí vše opět vztahovat. Když totiž svět přijal světlo evangelia a seznámil se s velkým tajemstvím vtělení Slova a spásy lidstva, život Ježíše Krista, Boha a člověka, pronikl společnost, takže jeho víra, příkazy a zákony prostoupily všechny oblasti společnosti.

Proto má-li se lidská společnost uzdravit, je možná jen jediná léčba: návrat ke křesťanskému životu a ke křesťanským zásadám. Neboť pro ty společnosti, které se chtějí opět povznést z úpadku, platívá s plnou oprávněností předpoklad, že se musejí vrátit ke svým původním počátkům. Vždyť dokonalost všech společenských seskupení záleží v tom, snažit se usilovně dosáhnout cíle, pro nějž byla zřízena, tak aby k sociální činnosti i k hnutím dával podnět též účel, který dal vznik společnosti. Proto je odklon od účelu zhoubou; návrat k účelu je záchranou a vyléčením. To platí o celém státním tělese; to platí i o oné nejpočetnější třídě občanů, kteří jsou živi jen z práce.

23. Bylo by chybou domnívat se, že církev pečuje jen o duše a že nedbá o věci důležité pro časný a pozemský život. Zvláště vzhledem k chudým se snaží o to, aby vybředli ze svého žalostného stavu a aby se jejich postavení zlepšilo. Napomáhá tomu nemálo již tím, že volá lidi ke ctnosti a cvičí je v ní. Neboť křesťanská mravnost, když se zachovává v plném rozsahu, přináší již sama o sobě určitou míru materiálního blahobytu, poněvadž získává přízeň Boha, který je zdrojem všech statků; drží na uzdě přílišnou chtivost statků a žízeň po požitcích – dvě morové rány, jež činí velmi často nešťastným i člověka oplývajícího statky^[22]; spokojuje se i skrovným živobytím a nízké příjmy nahrazuje šetrností, chrání se neřestí, které často pohlcují nejen nepatrné obnosy, ale i ohromné majetky, a rozmrhají skvělá dědictví.

24. Církev však vedle toho pečuje ve prospěch chudiny o vhodná zařízení, budující a podporující vše, co pokládá za účelné pro ulehčení v jejich nedostatku.

Také na tomto poli dobročinnosti církev vždy vynikala tak, že i její nepřátelé ji za to velebí. Vzájemná láska byla mezi křesťany v nejstarších dobách tak silná, že se velmi často bohatší zbavovali svého jmění, aby pomáhali chudším; proto nikdo u nich nežil v nouzi^[23]. Jáhnům, jejichž úřad byl výslovně zřízen pro tento účel, apoštolové výslovně svěřili úkol každodenně konat skutky dobročinnosti; a ačkoliv byl apoštol Pavel tak zaměstnán péčí o všechny církve, přesto se neváhal vydat na úmorné cesty, aby osobně přinesl podporu chudším křesťanům. Takové peníze, jež křesťané dobrovolně skládali při každém shromáždění, jmenuje Tertulián "vklady lásky", poněvadž se jich používalo "na výživu a pohřby chudiny, na sirotky bez majetku, na lidi zestárlé a na ty, kdo přišli na mizinu"^[24].

Tak ponenáhlu vzniklo ono jmění, které církev opatrovala se zbožnou péčí jako majetek chudých. Ještě více však: starala se o pomoc pro nuzné tak, aby byli ušetřeni hanby žebroty. Neboť je společnou matkou bohatých i chudých, a když všude zapálila plamen lásky k bližnímu, zakládala řeholní sdružení a zaváděla mnohá jiná užitečná zařízení. Tak nebylo téměř oblasti bídy, které by se nebylo dostalo pomoci a útěchy.

Dnes sice mnozí – právě tak, jako to kdysi dělali pohané – zahrnují církev obviněními i za tuto její tak vzácnou dobročinnost; a bylo prohlášeno za lepší, aby se místo této její dobročinnosti zavedla sociální péče vybudovaná státním zákonodárstvím. Ano, není lidského umění, které by dovedlo nahradit křesťanskou lásku, cele se obětující pro cizí blaho. Jediná církev má onu podivuhodnou sílu, poněvadž ta se nedá načerpat nikde jinde než jen v Nejsvětějším Srdci Ježíšově; a vzdálil se příliš daleko od Krista, kdokoli se odloučil od církve.

Úloha státu

25. Nemůže však být pochyb o tom, že k řešení sociální otázky jsou nezbytné také pomocné prostředky, které jsou v moci lidí. Bez výjimky všichni, jichž se věc týká, musejí – každý na svém úseku a podle svých možností – vyvíjet úsilí a námahu v téže věci. To má jakousi podobnost s prozřetelností řídící svět: neboť vidáme, že úspěch pravidelně vyplývá ze součinnosti všech těch příčin, jimiž je podmíněn.

Je tedy třeba zjistit, v jaké míře se dá očekávat pomoc od státu. Státem zde rozumíme nikoli stát, jak se fakticky vyskytuje u toho neb onoho národa, nýbrž takový, jak jej žádá zdravý rozum v souladu s přirozeným zákonem a jak jej ukazují spisy Boží moudrosti. Sami jsme to vysvětlili zvláště v okružním listu o křesťanském zřízení státu.

26. Ti tedy, kdo spravují stát, se mají především všeobecně a v každém ohledu veškerým zaměřením zákonodárství a všemi ustanoveními snažit o to, aby již z uspořádání a správy státu samo sebou vyrůstalo blaho jak celku, tak jednotlivců. Neboť to je povinností státnické moudrosti a nejvlastnějším úkolem těch, kdo stojí v čele státu. Blaha státu se však nejvíce dosahuje řádnými mravy, dobře spořádanou rodinou, péčí o náboženství a spravedlnost, mírností v ukládání a spravedlností v rozdělování veřejných břemen, rozvojem živností a obchodu, kvetoucím zemědělstvím a podobně. Čím více se v těchto oblastech usiluje o opravdový rozvoj, tím lépe a spokojeněji budou žít občané. Touto cestou mohou vlády napomáhat k blahu ostatních stavů, ale též současně velmi vydatně zlepšovat postavení dělnictva; a to s plným oprávněním a bez jakéhokoli podezření a přehmatu: neboť stát má ze svého poslání pečovat o společnost. Čím větší výhody však vzejdou z takové všeobecné péče, tím méně bude potřeba hledat jiné, zvláštní cesty k zlepšení postavení dělníků.

27. Je ještě třeba uvážit – a to nás uvádí do podstaty otázky ještě hlouběji –, že účel státu je jen jediný, stejný pro vznešené i nízké. Vždyť podle přirozeného zákona chudáci stejným právem jako bohatí jsou občany, to jest pravými a živými částmi, z nichž se skládá prostřednictvím rodin stát: ať již pomineme to, že v každém velkém městě tvoří proletáři počet daleko největší. Bylo by tedy velikou zpozdilostí o část občanů pečovat a část zanedbávat; proto je nutné vyvodit závěr, že stát je povinen přiměřeně pečovat o blaho a

zájmy dělnické třídy; kdyby se tak nedělo, bylo by to hříchem proti spravedlnosti, která velí dávat každému, což jeho je. O tom moudře sv. Tomáš: "Jako část a celek jsou jaksi totéž, tak to, co náleží celku, jaksi náleží části."^[25] Proto je mezi mnoha důležitými povinnostmi vládařů dobře pečujících o lid nejvýznamnější povinností to, aby každou vrstvu občanů chránili stejně, dbali, aby se neporušovala spravedlnost, jež se nazývá "podílná".

I když všichni občané bez výjimky mají nějak přispívat k vytváření společných statků, z nichž se přiměřená část samočinně vrací k jednotlivcům, přece všichni nemohou přispívat týmž způsobem a ve stejné míře. I když existuje ve státních formách veliká rozmanitost, vždy budou v postavení občanů rozdíly a bez nich ani nemůže žádná společnost existovat, ani si ji nedovedeme představit. Je naprosto nutné, aby se někteří občané věnovali veřejným záležitostem, vydávali zákony, vykonávali soudnictví, svou rozvahou a svou autoritou spravovali města a armádu. Každý uzná, že je třeba v každém národě tyto muže pokládat za předáky a jejich povinnosti za přednější, neboť pečují o obecné blaho bezprostředně a ve význačné míře. Naopak ti, kdo provozují nějakou živnost, neprospívají státu týmž způsobem jako oni, ani týmiž úkoly; ovšem i oni prokazují obecnému zájmu velmi důležité služby, ač již ne tak bezprostředně.

Poněvadž obecné blaho má být takové, aby se lidé stávali lepšími tím, že ho dosahují, musíme je opravdu hledat především ve ctnostném životě.

Přece však, má-li být stát dobře uspořádán, musí v něm být postaráno o hmotné statky vnější, "které jsou nutné ke konání ctností"^[26]. Ale pro tvoření těchto statků je nejúčinnější a nejnezbytnější cestou práce dělníků, ať již ji konají v zemědělství nebo v dílnách, ať již se při ní uplatňuje především dovednost nebo tělesná síla. Ba jejich význam je zde tak veliký, že je svatá pravda, že národní bohatství nevzniká odjinud než z práce dělnické. Velí tedy spravedlnost, aby stát pečoval o dělníka, aby z toho, čím sám přispívá k obecnému blahu, dělník dostával také část k tomu, aby s menšími obtížemi mohl žít a mít zabezpečeno přístřeší, oděv, zdraví.

Z toho plyne, že se musí podporovat všechno, co pravděpodobně nějak prospěje postavení dělníků. Taková péče neuškodí nikomu; naopak, prospěje všem, poněvadž státu musí velice záležet na tom, aby ti, kdo tvoří tak nepostradatelné statky, nebyli ve všestranné nouzi.

28. Řekli jsme, že není správné, aby občan nebo rodina byli pohlcováni státem; je spravedlivé, aby oběma zůstala možnost jednat svobodně, pokud to není v rozporu s obecným blahem nebo se tím někomu neděje křivda. Nicméně ti, kdo vládnou, musejí dbát na to, aby hájili celek i jeho části. Celek proto, že podle přirozeného řádu má o něj nejvyšší vladařská moc pečovat do té míry, aby starost o obecné blaho byla pro ni nejen nejvyšším zákonem, nýbrž i veškerým jejím smyslem a účelem. Části pak musí hájit proto, že účelem správy státu podle přirozeného řádu není soukromý prospěch těch, jimž je správa svěřena, nýbrž občanů, jak shodně učí zdravý rozum i křesťanská víra. A protože vladařská moc pochází z Boha a je jakousi účastí na jeho svrchované moci, mají ji její nositelé vykonávat podle příkladu moci Boží, jež s otcovskou starostlivostí pečuje o věci jednotlivé i o celek. Kdyby tedy byla způsobena nebo hrozila nějaká škoda obecnému blahu nebo zájmům jednotlivých států a nedala se napravit nebo zamezit jinak, je povinností státní autority, aby zakročila.

29. Je v zájmu jak veřejném, tak soukromém, aby vládl ve státě pokoj a pořádek; aby podle Božích přikázání a podle zásad přirozeného zákona byl uspořádán veškerý rodinný život; aby se zachovávalo a pěstovalo náboženství; aby vládla v soukromém i veřejném životě bezúhonná mravnost; aby spravedlnost platila za něco posvátného a aby se jedni nedopouštěli beztrestně bezpráví na druhých; aby vyrůstali zdraví občané, schopní platně sloužit státu, a kdyby bylo potřeba, také jej hájit. Proto kdyby někdy hrozily jakékoli zmatky nebo dělnické nepokoje či dohodnuté stávky; kdyby se uvolňovaly přirozené rodinné svazky proletářů; kdyby trpělo náboženství mezi dělníky tím, že by se jim nedopřávalo dost volného času pro náboženské povinnosti; kdyby byla na pracovištích při společném styku obou pohlaví a pro jiné nebezpečné svody ke hříchu ohrožena jejich mravnost; nebo kdyby zaměstnavatelé utlačovali dělnickou třídu nespravedlivými břemeny nebo jim vnucovali pracovní podmínky, jež jsou v rozporu s osobní a lidskou důstojností; kdyby docházelo k poškozování zdraví dělníků nadměrnou a pohlaví nebo věku nepřiměřenou prací – za takových okolností musí rozhodně být použita moc a autorita zákonů, ovšem v určitých mezích. Tyto meze určuje účel, pro který se vyžaduje pomoc zákonů: nemá se jim totiž podřizovat víc a nemají jít dále, než je třeba k odstranění zlořádu nebo k odvrácení nebezpečí.

Jakkoli je třeba dbát práv občanů jako něčeho nedotknutelného, ať je jejich nositelem kdokoli, a jakkoli státní moc tím, že zamezuje křivdám a trestá je, má pečovat o to, aby se každému dostalo jeho práva, přece je při ochraně soukromých práv nutno zvlášť chránit slabé a chudé. Neboť bohatí jsou dost zabezpečeni prostředky na svou ochranu, a proto tolik nepotřebují, aby je stát ochraňoval; chudý lid však nemá prostředky na obranu a spoléhá se především na ochranu státu. Námezdní dělníci patří mezi chudé lidi; proto se jich má stát ujímat se zvláštní starostlivostí a prozíravostí.

30. Některé důležitější otázky bude třeba ještě probrat výslovně. Hlavní věcí je, aby z moci a ochrany zákonů bylo zabezpečeno soukromé vlastnictví. Především je třeba udržovat lid, ve kterém se již tolik rozmohla chtivost, v poslušnosti. Člověk sice smí usilovat o zlepšení svého postavení, pokud se při tom nedopustí křivdy; nesmí však brát druhému, co je jeho, a nesmí pod záminkou jakési absurdní rovnosti vztahovat ruku na cizí majetek. To vše zakazuje spravedlnost a nepřipouští to ani ohled na všeobecný prospěch. Jistě značná část dělnictva dává přednost tomu, aby si zlepšila postavení poctivou prací a na nikom se přitom nedopustila křivdy; jsou však i četní stoupenci zhoubných názorů, toužící po převratech, kteří jak jen mohou, snaží se vyvolávat zmatky a podněcovat ostatní k násilnostem. Zde tedy musí nastoupit státní autorita a držet štváče na uzdě, chránit morálku dělníků před škodlivými nástrahami a zákonné majitele před nebezpečím loupeží.

31. Příliš dlouhá a příliš namáhavá práce a přesvědčení, že byli zkráceni na mzdě, dává často dělníkům příčinu, že po domluvě přeruší práci a zahájí stávku. Tomuto obvykle velmi škodlivému jednání je třeba ze strany státu čelit. Taková stávka totiž nepoškozuje jen zaměstnavatele a dělníky samy, nýbrž škodí i obchodu a státním zájmům; a protože při tom snadno dochází k násilnostem a bouřím, ohrožuje velmi často i obecný mír. V této věci je účinnější a prospěšnější předejít tomu zákonnou mocí a zabránit propuknutí zla tím, že se včas odstraní příčiny, z nichž by pravděpodobně mohl vzniknout konflikt mezi zaměstnavateli a dělníky.

32. Podobně je nutné, aby stát poskytoval dělníkům ochranu i v jiných směrech, a to především pokud se jedná o statky duchovní. Neboť jakkoli je smrtelný život dobrý a žádoucí, přece není sám posledním cílem, pro který jsme zrozeni. Je pouze cestou a prostředkem k životu duchovnímu, který pozůstává z poznání pravdy a z lásky k dobru. Duch v sobě nese otištěn obraz a podobu Boží, v něm sídlí ta vladařská moc, již člověk má podle svého určení vládnout nad nižším tvorstvem a ke svému užitku si podrobovat v poslušnosti všechny země a moře. "Naplňte zemi a podmaňte si ji! Vládněte nad rybami moře, nad ptactvem nebe, nade všemi živočichy, kteří se pohybují po zemi."^[27] V této věci jsou si všichni lidé rovni a není rozdílu mezi bohatými a chudými, mezi pány a sluhy, mezi vladaři a poddanými; "všichni přece mají jednoho a téhož Pána"^[28]. Nikdo se nesmí beztrestně prohřešovat proti důstojnosti člověka, s níž Bůh sám zachází "s velikou úctou", ani mu klást překážky v úsilí o dokonalost, která je v souladu s věčným životem v nebi. Dokonce ani kdyby to člověk sám chtěl, nemá nikdo právo dovolit, aby se s ním jednalo pod jeho lidskou důstojnost, nebo aby se dobrovolně poddal nějakému duchovnímu otroctví; neboť zde neběží o práva, o nichž by si směl člověk rozhodovat, jak by si přál, nýbrž o povinnosti k Bohu, jichž musíme dbát s posvátnou úctou.

Odtud plyne potřeba pracovního klidu ve sváteční dny. Ale ať se nikdo nedomnívá, že tímto klidem je jen jakási větší míra užívání odpočinku, a už vůbec ne – jak si to mnozí představují – zahálka, která podporuje neřesti a je příležitostí k utrácení peněz. Je to pracovní klid zasvěcený náboženství. Klid spojený s náboženstvím odvolává člověka od prací a zaměstnání všedního života, aby uvažoval o statečích nebeských a aby vzdal věčnému Bohu spravedlivou a povinnou poctu. V tom hlavně spočívá podstata a účel klidu, jehož se nám má ve sváteční dny dostat; Bůh ho i ve Starém zákoně posvětil zvláštním příkazem: "Pamatuj na den sváteční, že ti má být svatý"^[29] a sám mu svým jednáním učil. Má být totiž tím tajemným odpočinkem, jemuž se oddal, jakmile stvořil člověka. "Bůh skončil své dílo ... a přestal sedmého dne s veškerou prací, kterou vykonal."^[30]

33. Pokud se týká ochrany statků tělesných a vnějších, je především třeba vytrhnout ubohé dělníky z moci bezohledných vyděračů, kteří nezřízeně zneužívají lidi pro zisk, jako by to bylo zboží. Je to proti spravedlnosti a lidskosti, aby se požadovalo tolik práce, že by se přílišnou námahou otupoval duch a vyčerpávalo tělo. Neboť jako celá přirozenost člověka, tak i jeho výkonnost má určité hranice a za ty nelze jít. Výkonnost se sice cvikem a praxí zvyšuje, ale pod tou podmínkou, že je člověku čas od času dopřána přestávka v práci a odpočinek. Je tedy potřebí při denní pracovní době dbát na to, aby se neprodlužovala na víc hodin, než snesou síly dělníků. Jak dlouhé však mají být přestávky k odpočinku, to se musí posuzovat podle různých druhů práce, podle okolností času a místa i podle zdraví dělníků. Práce těch, kdo dobývají ze země kámen, železo, rudu, vůbec práce horníků, je mnohem obtížnější a nebezpečnější pro jejich zdraví, proto tam musí být pracovní doba kratší. Je nutno přihlížet i k roční době: často je těž práce v některou roční dobu lehce snesitelná, v jinou dobu se buď nedá vydržet vůbec, nebo je možná jen s největšími obtížemi.

Konečně není spravedlivé žádat po ženě nebo dítěti práci, kterou dokáže zastat muž ve zralém věku a s pevným zdravím. U dětí se musí dbát na to, aby nepracovaly v továrně dříve, než se věkem dostatečně upevní jejich tělo a rozvinou duševní schopnosti. Neboť předčasná práce

hubí mladé síly, probouzející se v dětství jako mladé osení, a veškerý vývoj v dětských letech tak přichází nazmar. Podobně jsou některé práce méně vhodné pro ženy, pro něž jsou nejpřirozenější práce v domácnosti: tyto práce v domácnosti chrání ženskou důstojnost, jsou svou povahou vhodné pro výchovu dětí a prospívají celé rodině.

Všeobecně je třeba trvat na tom, že se má dělníkům dopřát tolik odpočinku, kolik potřebují, aby nahradili síly spotřebované prací: neboť odpočinek má nahradit síly vynaložené při práci.

Každá smlouva, kterou spolu ujednávají zaměstnavatelé a dělníci, obsahuje vždy výslovně nebo mlčky podmínku, že zmíněný odpočinek obojího druhu je zaručen. Ujednání, které by tuto podmínku nesplňovalo, by bylo nemravností, protože nikdo nemá právo ani žádat, ani slibovat zanedbávání povinností, které má člověk k Bohu nebo k sobě samému.

34. Přistoupíme teď k jedné velmi důležité otázce, které je nutno velmi dobře porozumět, aby se neupadlo do omylu na jednu či druhou stranu.

Mzda totiž bývá stanovena svobodnou smlouvou; mohlo by se tedy zdát, že zaměstnavatel, když zaplatil ujednanou mzdu, dostal své povinnosti a není již ničím povinen. A že k nespravedlnosti by došlo jen tehdy, kdyby se buď zdráhal zaměstnavatel vyplatit plnou dojednanou mzdu, nebo dělník vykonat převzaté práce; že by bylo v pořádku, kdyby jen z těchto důvodů zasáhla veřejná moc, aby se každému uhájilo právo, jinak však že by zasahovat nesměla.

S takovým stanoviskem se při spravedlivém posouzení věcí nedá jen tak hned a v plném rozsahu souhlasit, protože není ve všem správné. Přehlíží jednu nesmírně důležitou okolnost. Pracovat znamená vyvíjet činnost k opatření prostředků nutných pro různé životní potřeby a především k uhájení života. "V potu své tváře budeš jíst chléb."^[31] A tak lidská práce v sobě nese dvojí charakter: předně že je osobní, poněvadž vynaložená síla a námaha je spojena s osobou a je plným vlastnictvím toho, jenž ji uvádí v činnost a jehož prospěchu má sloužit; dále že je nutná, protože člověk potřebuje plody práce, aby si uhájil život. Uhájit si život však je příkazem samé přirozenosti, a tu je nutno poslouchat nejvyšš pečlivě.

Nuže chápeme-li práci jen potud, pokud je něčím osobním, nesporně má dělník plnou volnost spokojit se mzdou jakkoli nízkou: neboť jako na jeho vůli závisí, že práci koná, tak se může podle své vůle rozhodnout, že se spokojí za práci mzdou buď nepatrnou, nebo vůbec žádnou.

Zcela jinak musíme usuzovat, spojujeme-li s rysem osobnosti rys nutnosti. (Obojí stránku je sice možné od sebe oddělit v teorii, ne však ve skutečnosti.) Neboť zachovat si život je společnou povinností všech a zpronevěřit se této povinnosti je zločinem. Z toho nutně vzniká právo opatřit si prostředky k uhájení života: a u chudých lidí je k tomu jedinou možnou cestou mzda za práci.

Dejme tomu tedy, že dělník a zaměstnavatel svobodně ujednají pracovní smlouvu, a speciálně o mzdě; přesto stále platí cosi z přirozené spravedlnosti, co má vyšší platnost a co je starší než svobodná vůle smluvních stran, že totiž mzda musí stačit na to, aby se z ní skromný a poctivý dělník uživil. Když však dělník, dohnán nutností nebo ze strachu před ještě horším zlem,

přijímá mzdu nižší, kterou, ač nechce, přijmout musí, protože mu ji zaměstnavatel vnucuje, je to stejné jako podrobovat se násilí, proti němuž protestuje spravedlnost.

Avšak v otázkách týkajících se např. pracovní doby v jednotlivých povoláních, nezbytných zdravotních a bezpečnostních opatření na pracovištích apod., do takových podrobností ať úřady nenáležitým způsobem nezasahují, protože poměry a časové a místní podmínky jsou velmi rozmanité; účelnější bude přenechat tyto věci rozhodnutí organizací, o nichž promluvíme níže, nebo volit nějakou jinou cestu, jen když se zájmy dělníků patřičně zabezpečí; bude-li třeba, ať jako ochránce a zástita vystoupí stát.

35. Bude-li mít dělník dost vysokou mzdu, aby z ní mohl slušně vydržovat sebe, manželku a děti, pak, je-li rozumný, snadno si navykne šetřit a tak – k tomu, zdá se, vybízí již sama přirozenost – po úhradě výdajů bude si moci i něco odložit a dopracovat se nějakého, aspoň nevelkého majetku. Viděli jsme, že není možno úspěšně rozřešit sociální otázku, aniž se vezme za pevný základ nedotknutelnost práva na soukromé vlastnictví. Proto mají zákony tomuto právu napomáhat a pokud možno má stát pečovat o to, aby co největší počet občanů chtěl vlastnit nějaké jmění.

Z toho by vyplývaly cenné výhody; a především jistě spravedlivější rozdělení statků. Neboť občanské převraty rozdělily společnost na dvě třídy občanů; mezi nimi zeje nesmírná propast. Na jedné straně vrstva velmi mocná, protože velmi bohatá; ta má v rukou veškerou výrobu a obchod, ovládá všechny zdroje bohatství, kapitál staví do služeb svého prospěchu a má tak rozhodující vliv ve státní správě. Na druhé straně množství chudých a slabých v strastiplné hořkosti a stále ochotné k převratům. Kdyby se však v lidu probudila naděje, že příčinlivostí se může dopracovat nějakého majetku, ponenáhu se obě třídy sblíží, protože se odstraní hluboké protiklady mezi nesmírným bohatstvím a krajní bídou. Mimoto se zvýší i zemědělské výnosy. Neboť když lidé vědí, že pracují na svém, pracují s větší chutí a mnohem usilovněji; a začíná v nich dokonce vznikat i láska k půdě, kterou svými rukama obdělávají, od níž očekávají již nejen nezbytnou výživu, nýbrž i určitou hojnost pro sebe i pro svou rodinu. Tato chuť, jak každý vidí, velmi přispívá k tomu, aby se dosáhlo hojné úrody a vzrůstu národního jmění. – Vyplývá z toho ještě třetí výhoda, že totiž lidé spíše zůstanou v tom státě, v němž se zrodili; neboť by se nestěhovali do ciziny, kdyby jim vlast poskytovala slušnou příležitost k obživě.

Těchto výhod se lze však dopracovat jenom pod podmínkou, že soukromé jmění nebude pohlcováno nesmírnými daněmi a poplatky. Neboť právo soukromého vlastnictví není dáno lidem zákonem lidským, nýbrž zákonem přirozeným; proto je státní moc nesmí rušit, ale jen jeho užívání upravovat a uvádět do souladu s obecným blahem. Jednala by tedy nespravedlivě a nelidsky, kdyby ze soukromých statků ve formě daní odčerpávala více, než je spravedlivé.

Úloha svépomocných organizací

36. Konečně zaměstnavatelé a také dělníci mohou v sociální otázce mnoho udělat, vytvoří-li si instituce, kterými by se vhodně pomáhalo těm, kdo potřebují pomoci, a které by také obě třídy sblížovaly. Sem patří svépomocná sdružení; různá zařízení vybudovaná soukromou

iniciativou k zabezpečení dělníků a jejich vdov a sirotků v případě úrazu, nemoci nebo smrti; ústavy pro péči o děti a pro dorůstající mládež.

Ale přední místo zaujímají dělnické spolky, v jejichž programu je takřka všechno toto zahrnuto. U našich předků vyvíjely po celou dobu pozhnanou činnost řemeslnické cechy. Opravdu poskytovaly nejen význačné výhody řemeslníkům, nýbrž umožňovaly i řemeslům samým čest a rozvoj, jak dosvědčují velmi četné památky. Ale vzdělání v naší době stouplo, mravy se změnily, denní život má také více potřeb, a proto je nutno přizpůsobit dělnické organizace nynějším poměrům. Vůbec je potěšitelné, že se tvoří taková sdružení, složená at' již jen ze samých dělníků, nebo ze zaměstnavatelů a dělníků zároveň; je třeba si přát, aby rostla počtem i aktivitou.

Ačkoliv jsme se o nich již častěji zmínili, přece pokládáme za dobré zde ukázat, že taková sdružení jsou velmi vhodná a mají své oprávnění, a dále naznačit, jaký mají mít řád a co má být jejich programem.

37. Poznání nepatrnosti vlastních sil pobízí člověka k tomu, aby získal ke spolupráci i jiné. V Písmě svatém jsou slova: "Lepší je žít ve dvou než v osamocení, protože tak se práce vyplácí. Když padnou, jeden zvedá druhého. Běda samotnému! Když padne, pak není druhý, který by ho zvedl."^[32] A dále se tam říká: "Bratr, kterému pomáhá bratr, je jako opevněné město."^[33] Tímto přirozeným sklonem je člověk veden, aby se sdružoval s jinými ve stát; veden stejným sklonem cítí potřebu, aby vstoupil se spoluobčany do jiných spolků, sice jen malých a nedokonalých, ale přece jen spolků.

Mezi těmito malými spolky a velkou společností státní je pronikavý rozdíl, protože jejich nejbližší cíle jsou různé. Účel státu totiž zahrnuje všechny občany, protože jeho cílem je obecné blaho: a všichni občané i každý zvlášť mají právo na větší či menší podíl na tomto blahu. Proto se také jmenuje tato společnost veřejná: Vždyť v ní "se lidé navzájem spojují, tvoříce takto jednotný státní celek"^[34]. Naopak spolky, které se tvoří takřka v lůně státu, považují se za soukromé a také skutečně soukromými jsou, poněvadž jejich nejbližší cíl je soukromý prospěch týkající se pouze sdružených členů. "Soukromý spolek je ten, který se sdružuje pro nějaký účel soukromý, jako když dva nebo tři utvoří spolek, aby společně obchodovali."^[35]

38. Avšak ačkoli soukromé spolky jsou uvnitř státu a jsou takřka jeho částmi, přece nemá stát, všeobecně vzato, právo znemožňovat jejich existenci. Neboť člověk má přirozené právo tvořit soukromé spolky; je pak posláním státu, aby přirozenému právu byl záštitou, nikoliv aby je ničil. Kdyby zakazoval občanům se sdružovat, jednal by sám proti sobě, protože stát i sdružení soukromé vznikají z téhož principu, totiž z toho, že lidé jsou tvorové od přirozenosti určení pro život ve společenství.

Vyskytnou se někdy okolnosti, kdy je správné, že se zákony stavějí proti některým sdružením; když totiž úmyslně sledují cíle, které jsou ve zřejmém rozporu s poctivostí, spravedlností a blahem státu. Z takových příčin státní moc právem zabraňuje vytváření podobných organizací a právem je rozpouští, jsou-li již vytvořeny. Musí si však při tom počínat s největší opatrností, aby nevznikl dojem, že potlačuje občanská práva, a aby se pod záminkou státního zájmu

neučinila nějaká opatření, která nemají rozumné opodstatnění. Neboť zákony se musí poslouchat potud, pokud jsou v souladu se zdravým rozumem, a tudíž i s věčným zákonem Božím^[36].

39. Vzpomínáme zde na různá bratrstva a sdružení a náboženské řády, jež vytvořila církev a křesťanská zbožnost; a jakým byly požehnáním pro lidstvo, o tom vypravují dějiny až po naše doby. Když o věci uvažuje jen střízlivý rozum, vidí, že tato společenství byla vytvořena podle přirozeného práva, protože byla vytvořena za dobrým účelem. Pokud v nich běží o náboženství, podléhají právem jedině církvi. Nesmí si tedy státní moc osobovat nad nimi nějaké právo, ani nesmí chtít na sebe strhnout jejich správu; stát má spíše povinnost mít je v úctě, zachovávat je, a kde by bylo třeba, chránit před bezprávím. Viděli jsme však zvláště v těchto dobách, že se děje docela jinak. Na mnoha místech se stát proti takovým společenstvím provinil, a to mnohonásobným bezprávím: svázal je poutem občanských zákonů, zbavil je zákonné právní svobody a oloupil je o jmění. Na to jmění měla své právo církev, měli je jednotliví členové těchto řádů, měli je ti, kteří své příspěvky určili k jistým účelům, a ti, pro jejichž užitek a úlevu byly věnovány. Proto musíme dát průchod svému rozhořčení a veřejně si stěžovat na takové nespravedlivé a nebezpečné okrádání, a to tím více, protože vidíme, že se prostě znemožňuje činnost společnostem katolických mužů – společenstvím pokojným a všestranně prospěšným –, a to v době, kdy se současně prohlašuje zákonná svoboda sdružovací a právo na sdružování se opravdu v rozsáhlé míře poskytuje lidem osnujícím plány nebezpečné náboženství i státu.

40. Dnes je mnohem větší počet různých, především dělnických organizací, než jich bylo dříve. Není tu úkolem zkoumat, odkud veliká jejich část vzniká, jaké cíle sledují, jakými cestami se ubírají. Je však rozšířen názor, pro nějž mluví mnoho důvodů, že v čele stojí často činitelé skrytí a že pracují prostředky, jež jsou v rozporu s křesťanstvím a s blahem státu; zmocnili se monopolu na pracovní příležitosti a usilují o to, aby ti, kdo do sdružení nechtějí vstoupit, byli nuceni za to pykat bídou.

Za takového stavu mají křesťanští dělníci jen dvojí volbu: buď že vstoupí do sdružení, v nichž je nutno se obávat nebezpečí pro náboženství; anebo že si vytvoří organizace svoje a že sdruží své síly za tím cílem, aby se dovedli odhodlaně vyprostit z tohoto nespravedlivého útlaku. Jak by mohli ti, kdo nechtějí dávat v sázku nejvyšší dobro člověka, pochybovat o tom, že je nutné se vsí určitostí rozhodnout pro řešení druhé?

41. Velké chvály zasluhují mnozí z našich řad, kteří si uvědomili požadavky doby a zkoumají a zkoušejí dobré prostředky, kterými by mohli zlepšit postavení proletariátu. Postavili se do jeho služeb, ujímají se hmotných zájmů jak rodin, tak jednotlivců; snaží se vnést spravedlnost do poměru mezi zaměstnavateli a dělníky; žít a posilovat u obou skupin vědomí, že člověk je povinen svědomitě zachovávat přikázání evangelia; neboť tato přikázání vedou člověka k tomu, aby se ve svých hnutích a požadavcích ovládal, zakazují překročit míru a chrání ve státě soulad a jednotu i při největších rozdílech v poměrech a mezi osobami.

Proto, jak vidíme, se často vynikající lidé scházejí, aby se spolu radili, sdružovali své síly a uvažovali, co by bylo nejučelnější. Jiní se snaží sdružovat různé dělníky do odborových

sdružení, napomáhají jim radou i skutkem, starají se o to, aby měli zajištěnou řádnou a výnosnou práci.

Nad touto činností drží ochrannou ruku a podněcují ji biskupové. Pod jejich autoritou a vedením se řada světských i řeholních kněží pečlivě stará o dobré školení a výchovu členů.

Konečně nechybějí ani katolíci, kteří jsou sice zámožní, ale i při svém bohatství se stávají takřka dobrovolnými druhy dělníků. Snaží se taková sdružení zřídit a budovat je na širokém základě. Za takové pomoci snadno může dělník nejen překonat okamžité těžkosti, ale zabezpečit si práci i slušný odpočinek v budoucnosti.

Je dobře známo, a proto není třeba to tu rozvádět, kolik taková horlivá a mnohostranná činnost vykonala dobrého pro obecné zájmy. Proto se těšíme nadějemi i do budoucnosti, budou-li taková sdružení vytrvale růst a budou-li moudře organizována. Ať stát takové zákonně vytvořené organizace občanů chrání, ale ať nezasahuje do jejich vnitřních záležitostí, neboť životaschopné hnutí vychází z vnitřního principu; vnější zásah je velmi snadno zničí.

42. Správné uspořádání a zřízení jsou potřebné k tomu, aby se dosáhlo jednoty v činnosti i vnitřního souladu mezi členy. Proto, mají-li občané svobodu spolčovací – a to mají –, pak ať mají i právo svobodně si určovat program a stanovy, které by se jim jevily jako nejvhodnější pro účel, kterého chtějí dosáhnout. Jaké má být v jednotlivostech ono správné uspořádání a zřízení, pro to nemůžeme dát jednoznačné a pevné směrnice, neboť to závisí na povaze každého národa a na získaných zkušenostech, na povaze a vyspělosti výroby, na rozsahu obchodu a na ostatních místních a časových okolnostech. To vše je třeba moudře vzít v úvahu.

Pokud jde o hlavní věci, má vždy a všude platit tato zásada: dělnické organizace ať se ustavují a jsou vedeny tak, aby byly co nejpůsobivějším a nejpružnějším nástrojem pro účel, pro který jsou zřizovány; totiž k tomu, aby jednotlivým členům společnosti dopomáhaly, pokud je to možné, k tělesnému a duchovnímu povznesení a k rodinnému prospěchu.

Je evidentně nutné přihlížet k zdokonalení náboženského i mravního života jako k nejvýznačnějšímu cíli; sociální život se má vůbec řídit především tímto zřetelem. Jinak by se katolické organizace změnily v obyčejné spolky a ničím by nevynikaly nad ty spolky, v kterých se k náboženství vůbec nepřihlíží. Ostatně co by dělníkovi pomohlo, kdyby se přispěním organizace domohl slušného hmotného postavení, když by byla ohrožena spása jeho duše, protože se jí nedostává duchovního chleba? "Neboť co prospěje člověku, když získá celý svět, ale ztratí svou duši?"^[37] Vždyť Kristus Pán učí, že toto má být znakem, kterým se křesťan liší od pohana: "Po tom všem se shánějí pohané ... Nejprve tedy hledejte království (nebeského Otce) a jeho spravedlnost, a to všechno vám bude přidáno."^[38]

Je tedy třeba přijmout Boží zásady a klást velký důraz na náboženské vzdělání, aby jednotlivci poznali své povinnosti k Bohu, aby důkladně věděli, v co mají věřit, v co doufat a jak jednat, aby dosáhli věčné spásy; zvláště je třeba, aby byli vyzbrojeni proti bludným názorům a různým omylům. Dělníky je nutno povzbuzovat, aby uctívali Boha a měli zálibu v náboženském životě, a především aby řádně světili sváteční dny. Ať se také učí úctě a lásce k

církvi, společné matce všech, ať poslouchají její příkázání a přijímají svátosti, jež jsou Božími nástroji k očištění vin duše a k dosažení svatosti.

43. Když jsou takto stanovy sdružení postaveny na náboženském základě, je uvolněna cesta k upevnění vzájemných vztahů mezi členy, aby se dosáhlo pokojného soužití a rozkvětu. Úkoly v organizacích je třeba rozdělit přiměřeně společným cílům, a to tak, aby se rozdílností úkolů neoslabovala jednomyslnost. Důvodem k promyšlenému přidělení a jasnému vymezení funkcí je hlavně to, aby se nikomu nestala křivda. Společnou pokladnu je třeba spravovat poctivě a výši podpory pro jednotlivé členy stanovit podle jejich potřebnosti; práva a povinnosti zaměstnavatelů a práva a povinnosti dělníků ať jsou v náležitém poměru. Pokud by se někdo z té či oné třídy domníval, že se mu stala křivda, bylo by velmi žádoucí, aby se z obou skupin vybrali znalci, mravně bezúhonní, a aby ve stanovách sdružení bylo řečeno, že ve sporné věci je jejich výrok rozhodující.

Je třeba také pečlivě dbát o to, aby dělníkům nikdy nechyběly pracovní příležitosti a aby platili příspěvky, z nichž by se dostávalo jednotlivcům podpory. A to nejen při náhlých a nečekaných pracovních úrazech, ale i v nemoci, ve stáří nebo v neštěstí.

Tato ustanovení, budou-li ochotně zachovávána, značně prospějí zájmům a blahu sociálně slabých. Katolické organizace pak mohou být důležitým činitelem v usilování o blaho státu. Z minulých událostí můžeme důvodně usuzovat na budoucnost. Věky se střídají, ale podobnost událostí je podivuhodná, protože je řídí svou prozřetelností Bůh, jenž trvání a sled událostí upravuje a uzpůsobuje podle svého plánu, který si stanovil při stvoření lidského rodu.

Křesťanům, jak učí dějiny, se v prvních dobách církve vytýkalo, že jejich největší část tvoří lidé chudí nebo manuálně pracující. Neměli bohatství, neměli moc; zvítězili však, a tak si získali přízeň bohatých a ochranu mocných. Pohané viděli před sebou lidi přičinlivé, pracovité, pokojné, vzor spravedlnosti a zvláště lásky. Při pohledu na takový život a takovou mravnost se rozplýval každý předsudek, umlkaly pomluvy nepřátel, zastaralé pověřivé názory ustupovaly ponenáhlu křesťanské pravdě.

44. O osud dělnické třídy se právě dnes vede zápas. A pro společnost je velmi důležité, zda bude tento zápas rozhodnut podle zásad zdravého rozumu či jinak. Křesťanští dělníci by mohli napomoci rozhodnutí ve směru zdravého rozumu, kdyby dobře zorganizováni a pod moudrým vedením se pustili stejnou cestou, po níž šli naši otcové a předkové, k prospěchu svému i k prospěchu obecnému. Neboť, i když je v člověku moc vášní a předsudků sebevětší – pokud ovšem špatnost neotupila cit pro poctivost –, přece budou občané bezděčně více nakloněni těm, u nichž budou vidět přičinlivost a skromnost, u nichž zjistí, že dávají přednost spravedlnosti před ziskem a plnění povinností před vším ostatním.

Z toho vyplyne i ta výhoda, že snad budou moci být znovu získáni pro správný život i takoví dělníci, kteří žijí buď v úplném opovržení ke křesťanské víře, nebo je jejich mravní život s vírou v rozporu. Neboť ti se často cítí oklamáni bludnými nadějemi a vylhaným líčením skutečnosti. Pociťují, že ziskuchtiví zaměstnavatelé s nimi nakládají velmi nelidsky a že pro zaměstnavatele nemají větší cenu než zisk, který mu svou prací přinášejí; a ve spolcích, v nichž jsou organizováni, že zase panují místo lásky hluboké rozpory, které bývají průvodci

chudoby vždycky, když chybí svědomí a víra. Jak mnozí, se zlomeným duchem a zesláblým tělem, by se chtěli vytrhnout z otroctví tolik pokořujícího! Nemají však k tomu odvalu, ať již ze studu před lidmi nebo ze strachu před nedostatkem. Těm všem by katolické organizace mohly velmi přispět k záchraně, kdyby váhavé k sobě pozvaly, aby jim poskytly světlo v pochybnostech, a kdyby přijaly pod svou ochranu ty, kteří přicházejí k rozumu.

Závěr

45. To jsou, ctihodní bratři, směrnice o tom, kdo a jak má v této nesnadné záležitosti pracovat.

Ať se každý ujme svého úkolu, a to co nejrychleji, aby se ohromné zlo, které se už zahrnilo, nestalo nenapravitelným tím, že se léčení odkládá. Vlády států ať přijímají prozíravé zákony a nařízení, bohatí a zaměstnavatelé ať pamatují na své povinnosti, a dělníci, o jejichž věc tu běží, ať hájí rozumně své zájmy. A protože, jak jsme už řekli na začátku, náboženství je jediné s to vyléčit zlo až do kořenů, mějme všichni na paměti, že je především třeba obnovit křesťanskou mravnost. Bez ní i důmyslné prostředky, považované za nejúčinnější, budou k záchraně málo platné.

Pokud jde o církve, nikdy a nikterak nezanedbá své povinnosti ani v této věci. Přijde s tím účinnější pomocí, čím větší svoboda jí bude v jednání popřána; to ať mají na paměti především ti, jejichž úkolem je bdít nad blahem státu.

Služebníci oltáře ať napnou všechno úsilí rozumu a horlivosti a vedeni vaší autoritou a příkladem, ctihodní bratři biskupové, ať neustávají lidem všech stavů zdůrazňovat zásady čerpané z evangelia. Ať pracují všemi silami pro blaho národů a jejich hlavní snahou ať je, aby v sobě zachovali a v jiných, vznešených i prostých, probouzeli lásku, která je paní a královnou všech ctností. Neboť vytouženou záchranu můžeme očekávat jen tehdy, rozlije-li se napříč státy veliká láska. Máme na mysli lásku křesťanskou, která je shrnutím a vyvrcholením celého evangelia a která – vždy připravena obětovat se pro blaho jiných – je pro člověka nejjistějším lékem proti pýše světa a proti nezřízené sebelásce. Vlastnosti a božské rysy této lásky vyjádřil apoštol Pavel slovy: "Láska je shovívavá, láska je dobrosrdečná, nemyslí jen a jen na sebe ... nikdy nad ničím nezoufá, všechno vydrží."^[39]

Jako záruku nebeských darů a na důkaz své lásky vám osobně, ctihodní bratři, i vašemu kněžstvu a lidu udělujeme v Pánu s láskou apoštolské požehnání.

Dáno v Římě u Svatého Petra dne 15. května roku 1891, ve čtrnáctém roce našeho pontifikátu.

Papež Lev XIII.

- [1] Dt 5,21
- [2] Gn 1,28
- [3] Sv. Tomáš Akvinský, *Summa theol.* II-II, q. 10. a 12
- [4] Gn 3,17
- [5] Jak 5,4
- [6] 2 Tim 2,12
- [7] 2 Kor 4,17
- [8] Mt 19,23-24
- [9] Lk 6,24-25
- [10] Sv. Tomáš Akvinský, II–II, q.66, a.2
- [11] Tamtéž, q.65, a.2; srov. 1 Tim 6,17
- [12] Tamtéž, q.32, a.6
- [13] Srov. Lk 11,41
- [14] Sk 20,35
- [15] Mt 25,40
- [16] Sv. Řehoř Veliký, *In Evangelium homiliae* 9,7
- [17] 2 Kor 8,9
- [18] Mk 6,3
- [19] Srov. Mt 5,3
- [20] Srov. Mt 11,28
- [21] Řím 8,17
- [22] 1 Tim 6,10
- [23] Sk 4,34
- [24] *Apologeticus* 2,39
- [25] *Summa theol.* 1,2, q. 61, a. 1 ad 2
- [26] Sv. Tomáš Akvinský, *De regimine principum* 1,15
- [27] Gn 1,28

[\[28\]](#) Řím 10,12

[\[29\]](#) Ex 20,8

[\[30\]](#) Gn 2,2

[\[31\]](#) Gn 3,19

[\[32\]](#) Kaz 4,9-10

[\[33\]](#) Př 18,19

[\[34\]](#) Sv. Tomáš Akvinský, *Contra impugnantes Dei cultum*, kap. 2

[\[35\]](#) Tamtéž

[\[36\]](#) "Lidský zákon má ráz zákona potud, pokud je podle správného rozumu: a podle toho je zjevné, že vyplývá z věčného zákona. Pokud se však odchyluje od rozumu, nazývá se nespravedlivým zákonem, a nemá pak ráz zákona, ale spíše jakéhosi násilí." (Sv. Tomáš Akvinský, *Summa theol.* 1,2 q. 93, a. 3 ad 2).

[\[37\]](#) Mt 16,26

[\[38\]](#) Mt 6,32-33

[\[39\]](#) 1 Kor 13,4-7